

УДК 378:81'243

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Кевпанич О.,
м.Ужгород

Зміни в суспільно-політичному та економічному житті європейських держав суттєво впливають на розвиток їх освітніх систем. Стійка тенденція гуманізації та деідеологізації всього комплексу шкільних дисциплін має сприяти підготовці учня до активного життя у мінливому світі, відмові від ідей етноцентризму, оволодінню сучасними формами міжособистісних і міжнаціональних стосунків. У такій ситуації системи освіти багатьох країн світу ставлять за мету підготувати учнів до культурного, професійного та особистісного спілкування з представниками інших країн, ознайомити з їхніми традиціями, суспільним устроєм та мовною культурою. Поглиблення міжнародних зв'язків України, інтеграція країни до загальноєвропейських структур підвищують роль іноземних мов як важливого засобу міжкультурного спілкування.

Освітні закони, Державний стандарт базової і повної середньої освіти, нові програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів, сучасне навчально-мето-

дичне забезпечення вивчення іноземних мов стали своєчасним відгуком на соціальне замовлення суспільства. У цих документах, які базуються на Рекомендаціях Ради Європи, закладено принципи комунікативного спрямування, особистісної орієнтації, автономії учня, взаємопов'язаного навчання видам мовленнєвої діяльності, що реалізують один із ключових принципів Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти – «іноземні мови – для життя» [2, с.3].

Метою даного дослідження є проаналізувати можливість процесу вивчення іноземних мов у загальноосвітніх закладах як важливого засобу формування міжкультурної комунікативної взаємодії.

Сучасний підхід до вивчення іноземної мови передбачає оволодіння міжкультурними вміннями і навичками, що охоплюють: здатність встановлювати зв'язок між власною та іноземною культурою; сприйнятливість до поняття культури та здатність розпізнавати і застосовувати різні страте-

гії, щоб встановити контакт з носіями іншої мови і культури; здатність виконувати роль культурного посередника між власною та іноземною культурами, ефективно керувати розв'язанням непорозуміння і культурних конфліктів. Навчання іноземної мови в Україні здійснюється з орієнтацією на спілкування з носіями мови. В умовах європейської інтеграції актуальною є проблема спілкування іноземною мовою з усіма, хто цією мовою володіє, але не є її носієм. Іншими словами, учні повинні бути здатними здійснювати міжкультурну взаємодію іноземною мовою як з носіями мови, так і з представниками інших народів, які володіють цією мовою [8, с.5].

Реформування національної системи освіти вивчення іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється за двома навчальними програмами: учні 11-річної школи навчаються за програмою у редакції 1998 року, учні 12-річної школи – за програмами 2004 року. В основі програми, за якою навчаються учні 11-річної школи, лежить формування граматичної компетенції – так званий «граматико-перекладний» підхід до вивчення іноземних мов. Відправним його моментом є мовна форма, а не функція. Останнє на сьогодні вже не сприяє у повній мірі розумінню того, де (в якій сфері, ситуації) і для досягнення якої мети доцільно було б вживати мовний матеріал, що вивчається [1]. Традиційний підхід розглядає учня як більш чи менш пасивного споживача готової інформації. Як результат учні часто не виявляють зацікавленості в обговоренні питань, що пропонуються, недостатньо активно беруть участь в уроці. Власне, вивчення іноземної мови не сприймається учнями як процес оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування. В основу ж навчальної програми для 12-річної школи покладено формування комунікативної компетенції. Цей підхід акцентує більшу увагу на функціях мовних, лексичних і граматичних одиниць, що сприяє розвитку комунікативне спрямованого оволодіння учнями навчального матеріалу.

Методичні засади нової програми, узгоджені з Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, є комунікативне спрямованими, зорієнтованими насамперед на формування в учнів мовленнєвих умінь. Нові методики навчання іноземної мови передбачають формування мотивації та інтересу до оволодіння мовою, у спробах перебороти формалізм в організації навчально-виховного Процесу й оцінці діяльності учнів, перейти від авторитарного стилю спілкування з учнями до діалогу. Для цього бажано використовувати цікаві країнознавчі матеріали, піклуватися про створення сприятливого психологічного клімату на уроці. Тому важливо зробити навчання більш інформативним, змістовним, щоб підсилити вплив на особистість школяра засобами навчального предмета, щоб розвивати не тільки його світогляд, але й світовідчуження. У центрі уваги комунікативного підходу перебуває діяльність самого учня. Вчитель же залучає учнів до творчої співпраці для ефективної підготовки і проведення уроку через пошукові, особистісно орієнтовані завдання, проектну діяльність.

Виходячи із специфіки предмета «іноземна мова», основною метою навчання є формування іншомовної комунікативної компетенції, оскільки мова є засобом спілкування. Основні змістові лінії комунікативної компетенції такі:

а) комунікативні вміння як результат оволодіння іноземною мовою; б) мовні знання і навички застосування їх; в) соціокультурні знання, вміння і навички, без яких неможливо сформуванню іншомовну комунікативну компетенцію [4, с.9].

Сьогодні в Україні вивчається переважно чотири іноземні мови: англійська, німецька, французька, іспанська. Окрім того, в окремих навчальних закладах організовано навчання китайської, японської, арабської, турецької, гінді, перської, корейської, італійської, польської, скандинавських мов тощо. Така широка палітра іноземних мов дозволяє виховувати учнів на засадах толерантного ставлення до інших народів, історії і культури. Учні, які вивчають дві або три іноземні мови, розвивають свій полікультурний потенціал. Лінгвістична і культурна компетенції у кожній мові змінюються під впливом знання іншої мови і сприяють формуванню міжкультурних умінь і навичок. Вони дозволяють дитині розвивати збагачену, більш складну особистість і посилюють потяг до подальшого вивчення мови та більшої відкритості щодо нового культурного досвіду.

Вивчення іноземної мови сприяє розвитку здібностей до міжкультурної комунікації на якісно вищому рівні порівняно з вивченням рідної мови. Це пов'язано з тим, що учні починають знайомство з новим предметом, знаходячись на більш високому рівні психологічного та фізичного розвитку. Розвиток в учня здібності до міжкультурної комунікації, тобто до адекватного взаєморозуміння двох і більше учасників комунікаційного акту, які належать до різних національних культур, робить актуальним звернення до цілого ряду особистісних параметрів школярів, які до останнього часу не були предметом детального вивчення ні з боку методистів, ні з боку вчителів. В першу чергу мова йде про формування таких якостей особистості, як відкритість, терпимість і готовність до спілкування. Відкритість – це свобода від упередженого ставлення до представників іншої культури. Дана якість дозволяє побачити в культурі країни, мова якої вивчається, щось незвичайне та незнайоме. З відкритістю пов'язана здібність людини терпляче відноситись до проявів незвичного в інших культурах, готовність до міжкультурного спілкування, які є вагомою складовою комунікативної компетенції і забезпечують активне спілкування з представниками невідомих соціокультурних спільнот [1].

У підходах до одночасного вивчення кількох іноземних мов українські фахівці успішно використовують досвід європейців. У французькому ліцеї обов'язковим атрибутом навчання є порівняння культурних особливостей двох народів: тієї країни, мова якої вивчається як іноземна, та своєї країни. Весь зміст навчання підпорядковано розвитку в учнів почуття толерантності до представників інших культур та усвідомленості власної культурної ідентичності. При цьому в них виховують готовність учнів до усвідомлення як подібних, так і відмінних рис, які можуть мати місце в стосунках між представниками рідної учневої культури та культури, мова якої вивчається. Як окремий пункт у програмі Австрії виділяються знання особливостей політичного, соціального, та економічного життя країн, мова яких вивчається як іноземна, їх внесок у розвиток європейської інтеграції та прогресу людства, передбачається розвиток в учнів міжкультурної свідомості. У процесі навчання чужої мови учня готують бути культурним посередником між

представниками рідної та іншомовної культур. Для цього планується здобування знань про особливості та досягнення в галузі культури, щоб майбутні спеціалісти були готові представляти рідну культуру в умовах іншомовного оточення. Міжкультурне навчання охоплює цілий ряд окремих аспектів, починаючи від лінгвістичних (вивчення без еквівалентної лексики та інше), прагматичних (як правильно себе вести в конкретній ситуації), естетичних (що вважається красивим або відразливим в іншій культурі) та етичних (що являють собою моральні цінності) проблем.

За Рекомендаціями Ради Європи термін «міжкультурна свідомість» означає знання, усвідомлення та розуміння подібних і відмінних ознак між «світом, з якого приходиш» та «світом, до спільноти якого прагнеш», а також усвідомлення регіональних та соціальних відмінностей цих двох світів. Окрім міжкультурної свідомості, сучасний підхід передбачає оволодіння міжкультурними вміннями і навичками, що охоплюють: а) здатність встановлювати зв'язок між власною та іноземною культурою; б) сприйнятливість до поняття культури та здатність розпізнавати і застосовувати різні стратегії, щоб встановити контакт з носіями іншої мови і культури; в) здатність виконувати роль культурного посередника між власною та іноземною культурами, ефективно керувати розв'язанням непорозумінь і культурних конфліктів [3, с.4].

Особливої уваги при розгляді питання формування міжкультурної взаємодії при вивченні іноземної мови потребують засоби навчання, завдяки яким більш успішно і за короткий час досягаються визначені цілі навчання. На уроках іноземної мови найчастіше послуговуються такими засобами навчання: підручниками, навчальними посібниками, дидактичними матеріалами, технічними засобами (ТЗН), програвачі, магнітофони, радіо, звукові фільми, телебачення, відео, лінгвістичні кабінети, комп'ютери, інформаційні системи, телекомунікаційні мережі. Як і методи, форми, засоби навчання є частиною педагогічної системи. Вони виконують такі основні функції: інформаційну, засвоєння нового матеріалу, контрольну.

Об'єктивна необхідність використання різноманітних засобів навчання у процесі вивчення іноземної мови обумовлена їх великим впливом на процес розуміння і запам'ятовування: при дослідній перевірці ефективності запам'ятовування темпу встановлено, що при слуховому сприйманні засвоюється – 15% інформації, при зоровому – 25%, а в комплексі, тобто при зоровому і слуховому одночасно, – 65%. Дослідження фізіологів показали, що 80% інформації людина одержує через зоровий аналізатор. Пропускна здатність каналів прийому й обробки інформації по лінії «вухо-мозок» дорівнює $50^{\circ}000$ біт/с, а по лінії «око-мозок» – $50^{\circ}000^{\circ}000$ біт/с. Ці дані дозволяють зробити висновки про необхідність обов'язкового використання учителем словесних і несловесних (зорових, наочних) методів навчання.

Зазначимо, що кожний урок з використанням технічних засобів вимагає від учителя ретельної підготовки. Передусім важливо враховувати, що технічні засоби навчання не

можуть замінити в класі вчителя. Вони використовуються тоді, коли інші засоби, які є у його розпорядженні, не можуть забезпечити якісного засвоєння знань, вихованості і розвитку учнів. Ефективному використанню засобів навчання сприяє кабінетна система навчання, що передбачає проведення занять з усіх предметів, а також позаурочних занять у навчальних кабінетах, обладнаних підручниками, навчальними посібниками, додатковою літературою, засобами наочності, технічними засобами навчання. Така система створює кращі можливості для використання наочності та ТЗН, хоч і не позбавлена проблем, пов'язаних із невідповідністю робочих місць учнів їх фізичному розвитку, зайвими пересуваннями у коридорах, труднощами у складанні розкладу занять тощо. Найважливішим для правильно організації сучасного комунікативного процесу є вибір підручника. Прикметною ознакою українських підручників останнього покоління з іноземних мов є те, що в них застосовано особистісно зорієнтований та діяльнісний підхід до добору навчального матеріалу та змісту навчання. Зміст підручників, сконструйованих на засадах комунікативного підходу, дозволяє розвивати комунікативні уміння школярів у різних видах мовленнєвої діяльності. При цьому не всі рекомендовані підручники виявилися ефективними і за компетенцією, і за змістом. Окремі з них перевантажені навчальним ілюстративним матеріалом; у деяких підручниках не додержано цілісності системи вправ і завдань та ін.

Навчання іноземної мови в Україні відбувається з орієнтацією на спілкування з носіями мови. Та, в умовах інтеграційних процесів, що мають місце в Європі та в світі, досить актуальною є проблема спілкування іноземною мовою з усіма, хто цією мовою володіє, але не є її носієм. Саме таке завдання ставлять перед собою науковці і вчителі таких високо розвинутих європейських країн. Європейський підхід до навчання з використанням міжкультурної комунікації дає можливість учням адекватно сприймати іншомовні поняття та вживати їх у різноманітних соціально-зумовлених ситуаціях: ідеологічна нейтральність, толерантність та неупередженість до інформації; ситуативна і культурологічна автентичність текстів; культурний релятивізм (відсутність рис етноцентризму); можлива наявність різноманітних позицій щодо трактування історичних подій повинні стати критеріями відбору змісту навчального матеріалу.

Таким чином маємо підстави до висновків. Процес вивчення іноземних мов у загальноосвітніх закладах є засобом формування міжкультурної комунікативної взаємодії. Учні вчать здійснювати міжкультурну взаємодію іноземною мовою як з носіями мови, так і з представниками інших народів, які володіють цією мовою. У результаті, міжкультурна компетенція сприяє розвитку цілісної, гармонійної, самоусвідомленої особистості, яка є відкритою для сприйняття та розуміння нових культур та спільнот. Наша стаття не розкриває усіх аспектів проблеми.

Подальше зацікавлення становлять європейські методи навчання іноземних мов з використанням міжкультурної комунікації та ін.

Література та джерела

1. Баханов К.О. Державний стандарт загальної середньої освіти: шляхи вдосконалення / Костянтин Олексійович Баханов // Рідна школа. – 2006. – №6. – С.4-6
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти (Міністерство освіти і науки України. АПН України). – К., 2003. – 67 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвінт, 2003. – 273 с.
4. Коваленко О. Політика і практика викладання в умовах соціокультурного розмаїття: Проект Ради Європи / Оксана Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2006. – № 5. – С.9-12
5. Падюк Т. Формування інноваційної культури педагога / Тетяна Падюк // Рідна школа – 2006. – № 11. – С.77-78
6. Яковлева Л.Н. Межкультурная коммуникация как основа обучения второму иностранному языку / Людмила Николаевна Яковлева // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 6. – С.4-7

В статті розглянуто можливості використання іноземних мов у загальноосвітніх закладах як важливого засобу формування міжкультурної комунікативної взаємодії.

Ключові слова: вивчення іноземної мови, міжкультурна комунікативна взаємодія.

В статье рассмотрены возможности использования иностранных языков в общеобразовательных учреждениях как важного средства формирования межкультурной коммуникативной взаимодействия.

Ключевые слова: изучение иностранного языка, межкультурное коммуникативное взаимодействие.

The author of the article has considered the possibilities of making use of foreign languages in secondary schools as an important means of forming of intercultural communicative interaction.

Key words: learning a foreign language, intercultural communicative interaction.